

دکتر موسی عابدینی^۱

ژاله زهتابی اصل^۲

بررسی مسائل ناشی از کاربریهای غیراصولی و شتابان در اراضی بخش جنوب
شهر اردبیل (ناحیه دریاچه توریستی شورابیل) و
ارزیابی توانهای محیطی آن جهت ارائه راهکارهای صحیح کاربری اراضی

چکیده

اراضی ناحیه شهری حواشی دریاچه توریستی شورابیل (بخش جنوب شهر اردبیل با مساحت حدود ۱۲ کیلومتر مربع) جزو مناطق بالا شهر و گران قیمت در جنوب شهر اردبیل است. بعد از اخذ مجوز، مرکز استان در سال ۱۳۷۲ این بخش از شهر، بواسطه رشد سریع و غیر عالمانه کالبد فیزیکی شهر (با ساخت و سازهای غیر اصولی) بشدت اشغال شده و می شود. عدم توجه به پتانسیلهای محیطی و تجاوز به حریم ساحلی دریاچه باعث بعد منظر شدن چشم انداز زیبای حواشی دریاچه شده است. بررسی سیستماتیک مسائل تکتونیک، هیدروژئومورفولوژی، توسعه شهر، سازند های سطحی و زمین شناسی نشان داد که این دریاچه از نوع تکتونیک و انحلالی است و شوری آن به دلیل وجود کلرید سدیم و آهک در سازند های مارنی و تراورتن است. بعلاوه ایجاد تاسیساتی از قبیل ساختمانهای دانشگاهی، موزه طبیعی اردبیل در شرق دریاچه، کتابخانه مرکزی و شمال آن، اسکله قایق رانی در محل باتلاقی جنوب دریاچه و... کاملاً مغایر با اصول توسعه پایدار شهری (Urban sustainable development) است. از طرفی باز خورد تغییرات سریع در اراضی حواشی دریاچه در

۱. دانشگاه محقق اردبیلی . musaabedini @Yahoo.com

۲. کارشناس جغرافیا و برنامه ریزی شهری

تغییر اکو سیستم سواحل و آب (از لحاظ املاح گیاهان و پرندگان آبی) آشکار شده و نیز عرصه را برای ایجاد امکانات ضروری توریستی را محدود نموده و می نماید. نتایج تحلیلهای آماری نشان داد که در بین متغیرهای مورد نظر، فقط با میزان در آمد سرپرست خانوار با علاقمندی به مشارکت در فضای سبز در سطح اطمینان ۹۵٪ رابطه معنی دار وجود دارد. عدم تعادل و کمبود امکانات موجود رفاهی، تفریحی، بهداشتی و.. برای سیل عظیم مردم منطقه و مسافران و توریستهای بازدید کننده بویژه در تعطیلات تابستانی، کاملاً محسوس است. بعد از بررسی سیستماتیک توانهای محیطی و مسائل کاربری اراضی حواشی دریاچه و گستره فضای ساحلی و سطح آب با توجه به استعداد طبیعی (منطبق با نوع کاربری بهینه) ممیزی شدند. در نهایت محلهای ایجاد امکانات (مکان یابی) متناسب با شرایط اقلیمی، وضعیت ژئومورفولوژیکی، تکنونیک، توریستی و فرهنگی منطقه در نقشه پیشنهادی مشخص شده است.

کلید واژه ها: توانهای محیطی - کاربری اراضی شهری - دریاچه توریستی شورابیل - توریستم

مقدمه

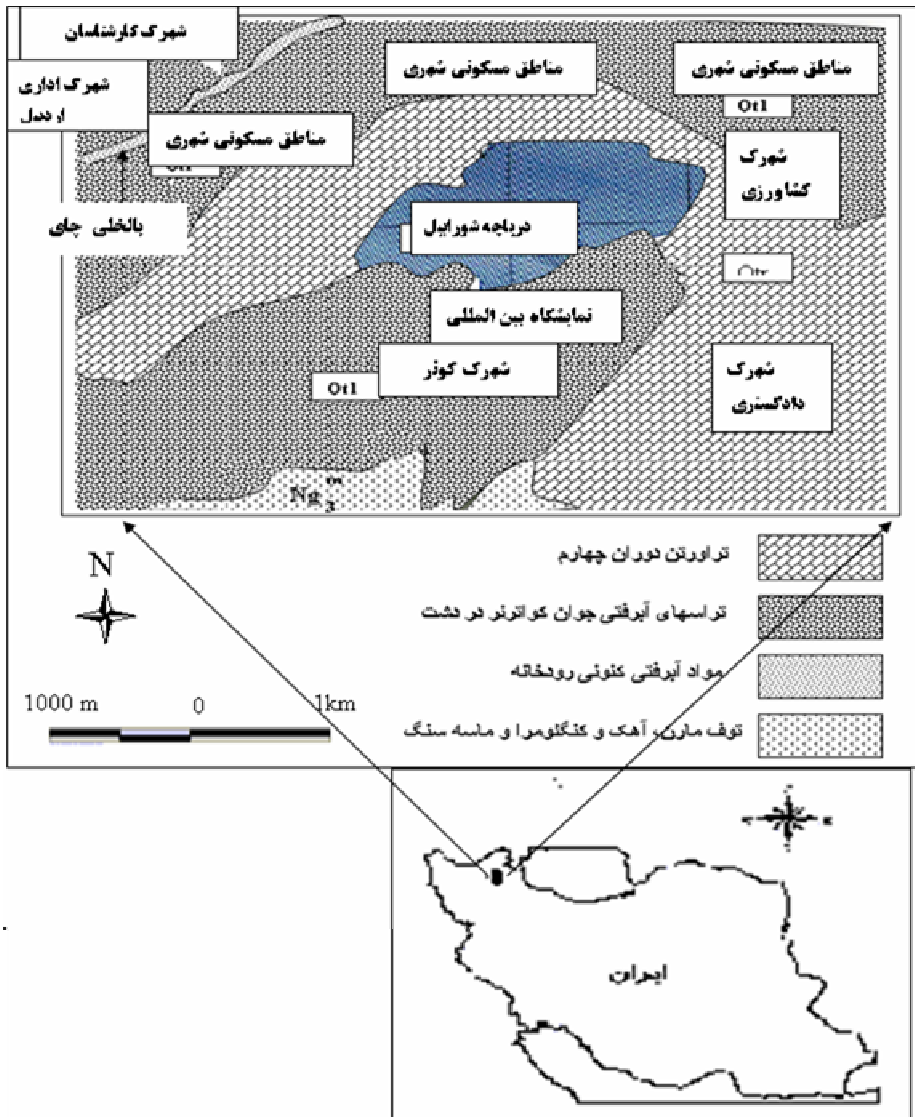
امروزه موضوع کاربری بهینه اراضی یا توسعه پایدار در نواحی شهری از مهمترین مسائل و دغدغه های فکری صاحب نظران، اساتید برنامه ریزان شهری و محققین علوم مربوط است. افزایش سریع جمعیت و فشار روزافزون آن بر روی نواحی حواشی شهری به صورت نابهنجار و ناهمگن بویژه در حواشی مراکز استانهای ایران مشکلات عدیده ای از لحاظ نحوه کاربری، تراکم سکونتگاهها، ترافیک، فضای سبز و مسائل اجتماعی و فرهنگی، آلودگی محیط زیست و.. زیادی را به وجود آورده است. برنامه ریزی کاربری اراضی شهری، ساماندهی مکانی و فضایی فعالیتها و عملکردهای شهری بر اساس خواسته ها و نیازهای جامعه شهری است و هسته اصلی برنامه ریزی شهری را تشکیل می دهد و یا استفاده موثر از زمین و انتظام فضائی مناسب و کاراست (پورمحمدی، ۱۳۸۲: ۳). نقش برنامه ریزان شهری و طراحی که برای آینده شهر به طراحی و برنامه ریزی می پردازند، سرویس رسانی سالم و ایجاد تاسیسات مورد نیاز به

محلات آن است، به نحوی که بر شالوده و قوام زندگی در محلات مسکونی و اساس آن لطمه ای وارد نسازد (شبعه، ۱۳۷۴). برنامه ریزی شهری بایستی با آینده نگری و مطالعات سیستماتیک محیطی صورت بگیرد؛ به طوری که هدف پایداری در خور یا توسعه پایدار شهر باشد. بنا به تعریفی از کمیسیون جهانی محیط و توسعه (WCED) به نقل از (Houghton and et al, ۱۹۹۶)، توسعه پایدار شهری توسعه ای است که در برخورد با احتیاجات نسل حاضر بدون تقابل با نیازهای نسلهای آینده در برآورد نمودن نیازهایشان عمل می کند. ناحیه جنوب شهر اردبیل بویژه منطقه حواشی دریاچه شورابیل بعد از اخذ مجوز استانی بشدت به زیر کاربریهای مسکونی، اداری، تجاری و فرهنگی رفته، و هنوز این روند بشدت در نواحی شورابیل ادامه دارد. در ارتباط با کاربری صحیح اراضی شهری به لحاظ مشابهنه موضوعی کارهای زیادی نظیر (پورمحمدی، ۱۳۸۲ - پرهیزکار، ۱۳۸۴ - جوان، ۱۳۸۴ - فرهودی و محمدی، ۱۳۸۴ - پوراحمد و فلاحیان، ۱۳۸۴ - عظیمی، ۱۳۸۴) (Beriteos & Register, ۲۰۰۲) (Gospodini, ۲۰۰۴) و ... به عمل آمده است و در اغلب تحقیقات به عمل آمده به مسائل زیست محیطی و زمین شناسی به پتانسیلهای محیطی زیاد توجه نشده است. تحقیق حاضر به بررسی کاربری اراضی جنوب شهر اردبیل با تکیه بر توانهای محیطی می پردازد که در شکل (۱) موقعیت جغرافیایی و نیز لیتولوژی (سنگ شناسی) آن که شهر بر روی آن می نشیند نشان داده شده است.

مواد و روشها

جهت انجام کاربری صحیح اراضی شهری جنوب اردبیل از نقشه های توپوگرافی ۱:۵۰۰۰۰، و زمین شناسی ۱:۱۰۰۰۰۰ - ۱:۵۰۰۰۰ و عکسهای هوایی ۱:۵۵۰۰۰ و داده های ماهواره ای منطقه و از منابع منتشره موضوعی مشابه استفاده است. با توجه به ماهیت موضوع تحقیق، شیوه آن بصورت اسنادی، کارهای میدانی، تجربی و آزمایشگاهی بوده است. هم این تحقیق بر مبنای مشاهدات، ۲۱۸ پرسشنامه و کارهای آماری، سوالات حضوری و تحول ساختمان زمین شناسی صورت گرفته است. در این راستا از ابزارهای مختلف علوم طبیعی (خاکشناسی، ژئومورفولوژی، زمین شناسی) و منابع علوم انسانی و معماری شهر سازی استفاده شده است. در انتها تجزیه و تحلیل داده ها لازم، ترسیم نقشه ها و نمودارهای مورد نیاز با بهره مندی از نرم افزارهای Arc view و R۲V، Spss، Excel، Word انجام گرفته است.

شکل (۱) موقعیت جغرافیایی منطقه و سازند های سنگ شناسی یا لیتولوژی سازند ها که فونداسیون ساختمانها را که بر روی آن بنا می شوند نشان می دهد.

ویژگیهای اراضی جنوب شهر اردبیل (ناحیه دریاچه شورابیل) و گسترش شهر اراضی بخش جنوب شهر اردبیل (با مساحت حدود ۱۲ کیلومتر مربع) به دلیل واقع شدن در طرفین رودخانه دائمی بالخلی چای (رودخانه دارای ماهی)، مسیر خطوط ارتباطی تبریز و شهرهای همجوار^۱ - منطقه توریستی سرعین بیشتر مورد توجه مردم و مسئولین شهری بوده است. بعلاوه واقع شدن دریاچه توریستی شورابیل و مراکز دانشگاهی (دانشگاه محقق اردبیلی، پیام نور، دانشگاه علوم پزشکی) شیب توپوگرافی بسیار مناسب برای زهکشی و سازند های سطحی زمین شناسی و آبرفتی برای فونداسیون ساختمانها، هوای پاک و مطبوع زمینه اشغال سریع اراضی را به دنبال داشته است. به عقیده فرید (۱۳۷۳) در برخی موارد گسترش روابط فیزیکی، مانند راهها، خطوط آهن، و حمل و نقل رودخانه ای، رشد، توسعه و تنوع کارکردی سکونتگاهها را به دنبال دارد. به عبارت بهتر این وضعیت جدید، رشد مکانهای شهری مرکزی شهر را ممکن می سازد که بخش جنوب شهر اردبیل نیز بیشتر بدلیل برخورداری از همین خصیصه ها توسعه می یابد. این بخش شهر بدلیل توانهای محیطی بالقوه و نیز بالفعل خاص و برخورداری از امتیازات طبیعی فوق الذکر، توجه طبقات فرهنگی، ثروتمندان، حتی طبقه متوسط شهر اردبیل، حومه و سرمایه گذران غیر بومی را بخود معطوف داشته است.

تا قبل از اخذ مجوز مرکز استان شدن شهر اردبیل (۱۳۷۲) دریاچه توریستی شورابیل در حاشیه چند صد متری جنوب شهر اردبیل قرار داشت. با اخذ مجوز استانی قیمت زمینهای جنوب شهر اردبیل (به لحاظ قرار گرفتن در منطقه بالا شهر، تقاضا و هجوم فزاینده مهاجران داخلی استان و غیر بومی برای خرید زمین و سرمایه گذاری در امر مسکن) بشدت افزایش یافت. لذا در عرض ۱۲ سال (از سال ۱۳۷۲ تا به امروز

۱. همواره میان گسترش شبکه حمل و نقل و توسعه اقتصادی در یک ناحیه یک رابطه ای متقابل وجود دارد که گسترش خطوط ارتباطی ظرفیت جذب جمعیت ناحیه، مهاجرت ها و فعالیتهای اقتصادی و را بالا می برد و استقرار هرچه بیشتر فعالیتهای اقتصادی موجب ایجاد تقاضای بیشتر جهت حمل نقل به منظور ورود خروج کالا و تردد مسافر می گردد (پور

۱۳۸۵) تقریباً بیش از ۷۰٪ تمام زمینهای کشاورزی حواشی شهر به زیر کار بری عمدتاً مسکونی، خدماتی و تجاری رفته اند. امروزه بخش جنوب شهر با رشد بی رویه دریاچه شورابیل از تمام جهات دور زده و محاط نموده است؛ لذا حریم ساحلی دریاچه تا ۱۰۰ متری دریاچه از شمال و ۲۰ متری شرق و ۱۲۰ متری جنوب آن محدود شده است. درست است که امکانات محدودی در بخش شمالی و غربی و تا حدودی در جنوب غربی دریاچه ایجاد شده است. ولی این امکانات محدود به هیچ وجه جوابگوی اوقات فراغت سیل مردم محلی، توریستهای داخلی نیست. از طرفی تجاوز به حریم دریاچه و ایجاد کاربریهای متراکم و آسفالت نمودن حواشی آن طبعاً در میزان نفوذ پذیری، موجودات آبی، ساحلی و حتی در آلودگی آب دریاچه تاثیر به سزائی گذاشته است. در واقع رشد شهری و تغییرات در نواحی ساحلی و دریاچه خطرات عمده ای را روی اکوسیستم به وجود می آورد. زیستگاهها و ترکیب گونه ها را تغییر داده و باعث اختلال در سیستمهای هیدرولیکی می شود (پرهیز کار، ۱۳۸۴: ۷). افزایش شدید و فزاینده جمعیت شهر اردبیل، رشد بورس بازی و بالا رفتن قیمت زمین در این بخش از شهر، ساخت سازه های بی رویه، افزایش قطعه بندی زمین و تخریب اراضی را بدنبال داشته است و مهمترین معضل در برنامه ریزی شهری این ناحیه به مشکل مدیریت شهری بر می گردد. در واقع در اغلب کشورهای جهان سوم عدم همکاری در سازماندهی و آمایش زمین به صورت مدیریت بخشی نگر و غیر سیستماتیک مشهود است. در حالی که توسعه پایدار شهری توسعه ای است که در برخورد با احتیاجات نسل حاضر بدون تقابل با نیازهای نسلهای آینده در برآورد نمودن نیازهایشان عمل می کند (کمیسیون جهانی محیط و توسعه WCED به نقل از Houghton and et al, ۱۹۹۶). مسئولین شهر و نهاد های مرتبط بهتر است با در نظر گرفتن استعداد بالقوه های طبیعی منطقه در کاربری اراضی شهری و آمایش سرزمین^۱ استفاده مطلوب با حداقل عوارض زیانبار زیست محیطی موضع رشد و توسعه فراهم نمایند.

۲. آمایش سرزمین، بر مبنای ویژگیهای فضای مورد نظر، عوامل بالقوه، حتی، منابع و اصالت آن طرح ریزی می شود نه برحسب شمای واحدی که به دیگر نواحی انتقال می یابد (رجانی، ۱۳۷۳: ۱۳).

تحلیل بافت شهری و الگوهای ساخت ساز

شهر اردبیل در دوره صفویان به عنوان پایتخت ایران انتخاب شد و هنوز مسجد شیخ صفی و خانقاه و باغهای چهار گوش آن به عنوان موزه و مرکز میراث فرهنگی اردبیل است که مرمت و حفاظت می شود. شالوده معماری اصیل هسته شهر اردبیل (منطقه عالی قاپو) بیشتر به تقلید از معماری دوره تیموریان توسط معماران و هنرمندان عصر صفوی بوده است. آثار این سبک معماری اسلامی در تمام بناهای تاریخی و برخی از اماکن متبرکه و عام المنفعه و حتی مساکن قدیمی شهر در اطراف بنای تاریخی شیخ صفی هنور وجود دارد. بعد از شروع حکومت صفویان و گزینش این شهر به پایتختی با بنا کردن اماکن مذهبی و بازارها و حتی مساکن با خانه های چهار دیواری مسدود، لعبکاری و گچ بریهای منقش با آیات و احادیث متبرکه و ایوانهایی با ستونهای منظم و قرینه به سیمای شهر از لحاظ مورفولوژی و منظر شهری، رنگ یکدست و اسلامی بخشید. شهر اردبیل یک شهر مذهبی است و معماری آن تا سه دهه قبل بیشتر متأثر سبک معماری اسلامی داشت. ولی از دو دهه قبل روند معماری در نوع مسکن از خانه باغ، محصور چهار دیواری دارای ایوان و ستونهای منقش و غیره به افقی سازی، که دارای سقف کوتاه، بدون حیاط و فضای سبز مناسب هستند تغییر کرده است. بنا به اظهار نظر عظیمی (۱۳۸۴) تحت تاثیر تغییرات اجتماعی و اقتصادی و تکنولوژی، شهرهای ایران بطور اجتناب ناپذیر تغییرات ساختار فضائی را تجربه نموده اند و شهر اردبیل نیز شدیداً متأثر از روند تغییرات در بستر زمان بوده است بافت هسته مرکزی شهر بیشتر نزدیک به شعاعی است ولی بافت جنوب شهر اردبیل حالت شطرنجی دارد.

- شرایط هیدرو ژئومورفولوژی و اکولوژیکی ناحیه جنوب شهر (منطقه دریاچه شورابیل)

پیدایش مقر یا نشستگاه شهر اردبیل در شمال شرق دامنه در سطح دشت حاصلخیز، تقریباً هموار با اقلیم بسیار خنک و ملایم در تابستان و گسترش آن در مسیر رودخانه دائمی زلال بالخلی جای شدیداً متأثر شرایط و توانهای محیطی بوده و هست^۱.

۳. ویژگیهای طبیعی بستر اقلیمی اقتصاد، تصمیمات حکمران، وضع اقتصادی و اجتماعی ساکنین شهر، تقسیمات ارضی و نحوه آبیاری اراضی، پیشینه تاریخی، مسیرهای مواصلاتی، رشد فرهنگ شهرنشینی،

در بخش جنوب شهر دریاچه شورابیل یک چاله تقریباً هلالی شکل بسته ای که محیط آن ۷ کیلو متر است که سطح اساس آن با توجه به شرایط اقلیمی حاکم (میزان بارندگی، ترسالی و خشکسالی) و تغییرات فصول در نوسان است. این دریاچه از طرف هیات دولت جزو مناطق گردشگری نمونه بین المللی مورد تصویب قرار گرفته است. بیش از ۴ میلیون نفر سالانه از آبگرم سرعین در اردبیل استفاده می کنند و تقریباً یک سوم آنها نیز معمولاً از دریاچه زیبای توریستی شورابیل دیدن می نمایند (گزارش سایت اینترنتی شورابیل). حدود ۸۵ درصد آب دریاچه از طریق جریانات هیپودرمیک (زیر قشری) و چشمه های کوچک لابلای درزه ها و دیاکلازهای تکتونیک و مکانیکی در حواشی و زیر دریاچه به داخل آن تراوش و جوشش می کند. به همین علت از لحاظ هیدرولوژی یک دریاچه تراوشی است و از لحاظ پیدایش و تحول چاله دریاچه زمین ساختی و انحلالی است. به طور طبیعی آب دریاچه شور است و علت شوری آب دریاچه در کنار عامل مهم تبخیر (که منجر به افزایش میزان املاح نمکی، آهکی و...) تحت تاثیر سازند های زمین شناسی ناحیه دریاچه شورابیل است. از سال ۱۳۷۲ اقدام به شیرین نمودن آب آن جهت پرورش ماهی نمودند. با انحراف بخشی از آب شیرین رودخانه بالخلی چای (رودخانه دارای ماهی) از غرب به داخل دریاچه، سطح آب آن به صورت مصنوعی بالا آمد. اما وارد کردن مصنوعی آب شیرین منجر به نوسان سطح طبیعی آن، ویژگیهای اکولوژیک حیوانی و گیاهی حواشی (سواحل) و پائین آمدن میزان یا درصد شوری آن شده است. قبل از انتقال آب شیرین امکان زیست و یا پرورش ماهی در دریاچه ممکن نبود. ولی امروزه انواع ماهیها در آن پرورش داده می شوند. ولی باز خورد تغییر در میزان آب دریاچه نه تنها منجر به زیر آب رفتن و ناپدید شدن نی زارهای اطراف دریاچه شده بلکه برای برخی از گونه های پرندگان مهاجر از سیبری و شمال ایران در زمستان نیز بسیار کم شده اند. از سال ۷۸-۱۳۷۷ با انتقال آب از طریق بوسیله بند انحرافی از رودخانه آب شیرین بالخلی چای به دریاچه شورابیل، سطح آب آن بشدت بالا آمد. قبل از انجام پروژه انتقال آب شیرین به نواحی حواشی دریاچه دارای

توسعه جریانات اطلاعات، فشارهای ناشی از تورم جمعیت و... در شکل دهی رشد کالبد شهر مؤثرند. (فرهودی، ۱۳۸۴: ۷۱-۸۶). مقر یا نشستگاه شهر اردبیل نیز در سطح دشت هموار در دامنه شمال غرب سبلان در منطقه خوش آب و هوا که رودخانه دائمی و زلال بالخلی چای از وسط آن می گذرد و دریاچه توریستی شورابیل نیز در جنوب قرار گرفته، شکل گرفته است.

اکوسیستم طبیعی و خود تنظیمی بود. ولی با خورد تغییر در میزان آب دریاچه نه تنها منجر به زیر آبرفتن و ناپدید شدن نی زارهای اطراف (بخش جنوبی) دریاچه شده، بلکه برخی از گونه های پرندگان مهاجر از سیبری و شمال ایران در زمستان نیز بسیار کم شده اند. در اثر بالا آمدن سطح آب زمینهای باتلاقی (گل سیاه) که به اعتقاد مردم محلی برای درمان امراض پوستی - کمردرد، مفاصل و روماتیسم مفید بود، غرقاب و ناپدید شد. بعلاوه تغییرات شدید در اکوسیستم منجر به پیدایش پشه های شبیه آنوفیل (با جثه بزرگ) که همه جای شهر را برداشت و بشدت موجب آزار مسافران و توریستهای داخلی خارجی و ساکنین بومی نواحی حواشی شورابیل شدند. از طرفی مردم محلی و بویژه محققین از جهش ژنتیکی این گونه و از احتمال زیاد پیدایش گونه های مرگبار بشدت نگران بودند. بازخورد حاصل از نوسان سطح آب دریاچه حتی هوای شهر را نیز متحول نمود. بی شک مسئولین انتقال آب شیرین که هدف اصلی آنها شیرین نمودن آب دریاچه و پرورش ماهی و.. بود، اصلا انتظار این چنین تغییرات اکولوژیکی را نداشتند.

لذا محققین گروه زیست شناسی دانشگاه محقق با انجام مشاهدات میدانی و پروژه های عملی در جهت چاره اندیشی در آمدند. محققین تصمیم گرفتند که قورباغه هایی را به زیستگاه آب دریاچه بریزند زیرا قورباغه ها دشمن طبیعی پشه ها و یا پشه خوار هستند. بلاخره قورباغه ها به دریاچه ریخته شد ولی تعداد قورباغه با توجه به سازگاری با این اکوسیستم و تغذیه از پشه های آزار دهنده، بشدت افزایش یافت. به طوری که تمام در نواحی سواحل مرده رژه دسته های قورباغه ها را مشاهده می کردند. لذا روز به روز با افزایش تعداد قورباغه و بزرگ شدن جثه آنها در مقابل از جمعیت پشه ها کاسته شد. در واقع جهت حفظ تعادل در اکوسیستم که قورباغه ها صیاد پشه ها بودند به اکوسیستم دریاچه اضافه شدند. ولی بعد از کاهش جمعیت پشه ها یا غذای اصلی قورباغه ها جمعیت قورباغه ها تا حدودی کاهش یافت و بعلاوه جثه آنها نیز متعارف شد. گروه زیست شناسی دانشگاه محقق در سال ۱۳۷۹ اقدام به ریختن ماهی قزل آلا نمود. از طریق آب شیرین انتقالی بالخلی چای نیز ماهی کپور وارد دریاچه شد. یکی از تفریحات و گذران اوقات فراغت پسر بچه ها و جوانان علاوه بر دوچرخه سواری در سواحل ۷ کیلومتری دور دریاچه، ماهیگیری بوسیله قلاب است. شکلهای (۲ و ۳) بخشهایی از سواحل غربی و شمال غربی دریاچه گردشگری نمونه ایران را نشان می دهد.

در اسفند ماه سال ۱۳۸۳ به دلیل وارد کردن آب زیاد به دریاچه و بالا بودن سطح اساس آن در اثر وزش باد شدید ناگهانی، دریاچه شورابیل طغیان کرد. بادی که از سمت جنوب و متمایل به جنوب غرب می وزید موج هایی به ارتفاع بیش از ۲/۵ متر در سطح دریاچه ایجاد نمود. این موج های وحشتناک با ارتفاع حدود ۲ متر از روی دیواره محاذ سنگی به سمت شمال و شمال شرقی سرریز شده و آب دریاچه را به داخل خیابان دانشگاه می ریخت. از میدان جانبازان به طرف دانشگاه را جریان آب گل آلود فرا گرفته ، طوری که تردد وسایط نقلیه را با مشکل جدی مواجه ساخته بود. بعد از حادثه طغیان دریاچه در محدوده جنوب شهر، مسئولین مربوطه تصمیم گرفتند که سطح آب دریاچه را در سطح متعارف (پائین تر) نگه دارند ، لذا مقدار آب کمتری (به صورت حساب شده) از طریق بند انحرافی بالخلی جای به دریاچه انتقال داده می شود.

منابع تفرجگاهی در اغلب کشورهای در حال توسعه که مخصوصاً در مجاورت یا محدوده نواحی شهری قرار دارند اهمیت می یابند. بر اساس استاندارد آمریکا ۶ طبقه از این نواحی را بر اساس موقعیت و محل آنها، امکانات فعالیت، میزان توسعه یافتگی و مسئولیت اداره این مناطق و.. می توان بر شمرد (نجفی نژاد ۱۳۷۶، ۱۵۱، ۱۵۰).

جدول (۱) طبقه بندی نواحی تفریحی و روشهای توسعه آنها (نجفی نژاد ۱۳۷۶):

شش طبقه تفریحی؛ بطور خلاصه:

- ۱- نواحی با تراکم بالا: نزدیک مراکز شهری با فعالیتهای زیاد ، نیازمند سرمایه گذاری عمده .
- ۲- نواحی تفریحی عمومی: نواحی با دسترسی آسان، دارای امکانات تفریحی گسترده ، نسبت به طبقه اول نیازمند توسعه کمتری است.
- ۳- «نواحی زیست محیطی طبیعی»: منابع دور دست تر، مورد استفاده برای تعطیل آخر هفته، نیازمند توسعه محدود.
- ۴- مناطق با ارزش: مناطق با ارزش برای مشاهده و مطالعه خصوصیات طبیعی ، نیاز کم به توسعه
- ۵- مناطق بکر: نیازی به توسعه ندارد یا مجاز نیست.
- ۶- مناطق تاریخی و فرهنگی: محلهای مناسب برای مشاهده یا مطالعه، توسعه به دلیل حفاظت یا تجدید حیات محدود است.

(۱۵۱ و ۱۵۰).

محدوده حواشی دریاچه توریستی شورابیل (جنوب شهر اردبیل) نیز مطابق تقسیم بندی (نجفی نژاد، ۱۳۷۶) جزو بند های ۲ و ۳ می شود، یعنی مناطق یا نواحی تفرجی بین المللی و ناحیه زیست محیطی می باشد لذا توسعه کاربری اراضی از لحاظ مسکونی و اداری و دانشگاهی مغایر با اصول صحیح کاربری اراضی است. جهت انجام پژوهش از ۲۱۸ سرپرست خانوار (به صورت نمونه گیری خوشه ای) از طریق پرسشنامه در زمینه کاربری اراضی و مسائل شهری و شهرنشینی در بخش جنوب شهر اردبیل (ناحیه حواشی دریاچه توریستی شورابیل) سؤالاتی مطرح و نتایج بررسی و پردازش شد و در جداول ۲ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷. نتایج حاصل از جمع بندی جوابها توسط آزمون مربع کای پیرسون (Pearson Chi-Square) نشان داد که در سطح اطمینان ۹۵٪ بین میزان در آمد و علاقه مندی به مشارکت در توسعه فضای سبز ارتباط معنی دار وجود دارد و فرض صفر رد می شود. در حالی که بین متغیر میزان در آمد سرپرست خانوار و علاقه مندی به تفکیک زباله و همچنین سطح تحصیلات سرپرست خانوار و علاقه مندی به مشارکت در توسعه فضای سبز ارتباط معنی دار وجود ندارد و فرض صفر پذیرفته می شود.

شکل (۲) بخش غربی دریاچه و اسکله قایق رانی و بخشی از پلاز شنی قابل مشاهده است.

شکل (۳) بخش شمالغرب با پلاژ شنی که بسیار زیباست در تصویر نشان داده شده است.

جدول (۲) رابطه سطح تحصیلات سرپرست خانوار و میزان علاقه مندی به مشارکت در فضای سبز مستخرج از پرسشنامه ۲۱۸ سرپرست خانوار در جنوب شهر اردبیل (ناحیه حواشی دریاچه توریستی شورابیل)

Ho	فرض صفر صحیح نمی باشد و یا رد می شود.	سطح معنی داری Sig	dfدرجه آزادی	Valueمیزان آماره	مجموع total	میزان علاقمندی برای مشارکت در ایجاد فضای سبز				سطح تحصیلات سرپرست خانوار
						کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	-
		/۰۸۰۵	۹	۵/۳۲۷	۹۷	۱۴	۱۰	۱۳	۱۲	فوق لیسانس و بالاتر
						۱۵	۲۰	۱۸	۲۳	
						۲۶	۲۵	۳	۳۳	
						۴۲	۲	۴	۶۵	
						۴	۴	۶	۹۷	
					۵۹					لیسانس
					۳۷					فوق دیپلم
					۲۵					دیپلم و زیردیپلم
					۲۱					مجموع
					۸					

جدول ۳ نتایج آماری Chi-Square Tests سطح تحصیلات سرپرست خانوار و علاقمندی به مشارکت در فضای سبز

Asymp. Sig. (۲-sided)	df	Value	
.۱۸۰۵	۹	۵/۳۲۷(a)	Pearson Chi-Square
.۱۷۸۵	۹	۵/۵۴۰	Likelihood Ratio
.۳۰۴	۱	۱/۰۵۵	Linear-by-Linear Association
		۲۱۸	N of Valid Cases

جدول (۴) رابطه میزان علاقه مندی سرپرست خانوار به تفکیکی زباله با میزان درآمد سرپرست خانوار مستخرج از پرسشنامه ۲۱۸ خانوار در جنوب شهر اردبیل

فرص صفر پذیرفته نمی شود H0	df درجه آزادی	Sig سطح معنی داری	value میزان اماره	Total مجموع	میزان در آمد سرپرست خانوار				میزان علاقمندی به تفکیک زباله
					کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
	۱۰	.۶۰۱	۶/۲۸	۵۱	۴	۲۹	۱۵	۳	خیلی کم
				۷۷	۲	۴۰	۳۳	۲	کم
				۲۹	۲	۱۵	۷	۵	متوسط
				۳۷	۴	۲۱	۸	۴	زیاد
				۲۴	۲	۱۵	۴	۳	بسیار زیاد
				۲۱۸	۱۴	۱۲۰	۶۷	۱۷	مجموع

جدول (۵) نتایج آماری Chi-Square Tests میزان در آمد سرپرست خانوار و
علاقه مندی به تفکیک زبانه

Asymp. Sig. (۲-sided)	df	Value	
.۶۰۱	۱۰	۶/۲۸۲	Pearson Chi-Square
.۵۰۳	۱۰	۸/۵۲۱	Likelihood Ratio
.۳۱۲	۱	.۸۳۱	Linear-by-Linear Association
		۲۱۸	N of Valid Cases

جدول (۶) رابطه میزان در آمد سرپرست خانوار و میزان علاقه مندی به مشارکت در فضای سبز مستخرج از پرسشنامه ۲۱۸ خانوار در جنوب شهر اردبیل

df درجه آزادی	H ₀ فرض صفر H ₀ صحیح می باشد و پایذرفته می شود.	Sig سطح معنی داری	value میزان اماره	مجموع Total	میزان در آمد سرپرست خانوار				میزان علاقمندی برای مشارکت در ایجاد فضای سبز
					کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	-
۱۲		.۲۴۸	۱۴/۸۸۱	۳۱	۳	۶	۱۲	۱۷	خیلی کم
				۴۲	۱۰	۱۱	۲۰	۲۵	کم
				۲۸	۳	۵	۱۲	۳۲	متوسط
				۱۵	۵	۶	۳	۲۰	زیاد
				۲۳	۴	۳	۵	۱۶	بسیار زیاد
				۲۱	۲۵	۳۱	۵۲	۱۱۰	مجموع
۸									

جدول (۷) نتایج آماری **Chi-Square Tests** میزان در آمد سرپرست خانوار و علاقه مندی به مشارکت در فضای سبز

Asymp. Sig. (۲-sided)	df	Value	
.۲۴۸	۱۲	۱۴/۸۸۱ (a)	Pearson Chi-Square
.۱۸۱	۱۲	۱۶/۲۲۲	Likelihood Ratio
.۳۸۸	۱	.۷۴۶	Linear-by-Linear Association
		۲۱۸	N of Valid Cases

کاربریهای نادرست در حواشی دریاچه شورابیل:

شهر اردبیل به لحاظ مذهبی بودن شهره عام و خاص در ایران است. حکومت صفویان در ترویج این امر نیز بیشترین نقش را در تاریخ تحولات فرهنگی و مذهبی داشته است. در طول یک دهه اخیر شتابزدگی و عدم مطالعه زیربنایی عامل مهم کاربریهای غیر اصولی در شهر اردبیل بویژه در بخشهای جنوبی و نواحی حواشی دریاچه شورابیل بوده است. در واقع شهر اردبیل بعد از اخذ مجوز مرکز استان، به صورت بی رویه از لحاظ کالبد فیزیکی گسترش یافته است. درست است که در مفهوم عامیانه و حتی مصطلح واژه های گسترش و توسعه شهر را گاهی باهم و گاهی معادل هم به کار می برند ولی کاربرد واژه توسعه بهتر است در مواردی استعمال شود که شهر با موازین توسعه پایدار شهری و آمایش سرزمین انطباق داشته باشد.. توسعه پایدار شهری توسعه ای است که در برخورد با احتیاجات نسل حاضر بدون تقابل با نیازهای نسل های آینده در برآورد نمودن نیازهایشان عمل می کند(کمسیون جهانی محیط و توسعه WCED به نقل از Houghton and et al , ۱۹۹۶).

در توسعه پایدار شهری، شهر بسان ارگانسیم زنده است که نیازهای مادی و معنوی شهروندان نسل حاضر را بدون تقابل با نیاز های نسل های آتی و داشتن عوارض زیست محیطی را برآورد می کند. زیرا با گسترش کاربریهای زمین بوسیله آسفالت، آجر و سیمان اکوسیستم طبیعی منطقه تغییر و چشم انداز جدید به صورت مورفولوژی شهر

جایگزین می شود. در این میان در غالب شهرهای کشورهای در حال توسعه و جهان سوم به نیازهای معنوی شهروندان نظیر مکان یا بی مناسب مراکز فرهنگی و هنری، فضای سبز (استاندار سرانه ۷ متر مربع می باشد)، فضای مناسب برای استراحت و تفریح کمتر از نیازهای مادی پرداخته می شود. لذا انسانها ساکن شهر روزبروز با خواسته های ذاتی و فطری خود بیگانه و بیگانه تر می شوند. اغلب شهرهای ما به سرعت مسیر رشد را طی می کنند تا توسعه در حواشی شورابیل شهر اردبیل بسرعت رشد کرده نه توسعه. زیرا اصول و موازین توسعه درخور که بصورت هارمونی نیازهای مادی و معنوی شهروندان را مرتفع نمایند رعایت نشده است^۱. در برنامه ریزی و طراحی مکانهای شهری طراحانی مورد نیازند که بتوانند با کارائی در تیم های چند رشته ای در مقیاسهای بسیار متنوعی کار کنند و در تمام سطوح فضایی نظارت داشته باشند) مدنی پور، ۱۳۷۹: ۱۴۲).

توسعه و تراکم بخش جنوبی اردبیل از سه دهه قبل آغاز شده است. ولی توسعه و تراکم این بخش عمدتاً توسعه در اراضی خالی حواشی شهر بوده است. در دو دهه اول توسعه افقی بی رویه هزاران هکتار از زمین های خالی ناحیه شورابیل را به زیر ساخت سازه های غیر عاقلانه و در کنار مسیرهای^۲ حمل نقل (فرم خطی) بصورت نامنظم برده است. ولی از سال ۱۳۷۰ به بعد در زمین های با ارزش حواشی میدان بسیج جانبازان و شهرکهای شرق و جنوب دریاچه شورابیل متراکم سازی بصورت عمودی با افزایش طبقات (افزایش نسبت زیر بنا به سطح اشغال) شروع شده و این روند تا به امروز ادامه دارد. مهمترین معضلات توسعه بخش جنوب شهر در برخی شهرکها و بویژه در محدوده میدان جانبازان تا ایستگاه سرعین ناهمگونی فرهنگی و تفاوت های طبقاتی است. در این بخش دامداران عشایری با فروش دامها برخی محلات شهری را در مجاورت شهروندان قبلی عمدتاً فرهنگی اشغال نموده اند^۳. به دلیل عدم رعایت مسائل

۲. ویژگیهای طبیعی، بستر اقلیمی اقتصاد، تصمیمات حکمران، وضع اقتصادی و اجتماعی ساکنین شهر، تقسیمات ارضی و نحوه ابیاری اراضی، پیشینه تاریخی، مسیرهای مواصلاتی، رشد فرهنگ شهرنشینی، توسعه جریانات اطلاعات، فشارهای ناشی از تورم جمعیت و ... (فروودی، ۱۳۸۴: ۸۷)

۳- وسعت فشارهای اجتماعی، معضلات و تضادها یا همستیزیهای شهری در جهان سوم و نیز در حال توسعه زیاد است، ولی افشای آن به اوضاع و شرایطی که نیروهای جهانی، ملی در داخل آن عمل می کنند بستگی دارد (جمالی، ۱۳۷۷: ۹۹). در اردبیل ناهمگونی فرهنگی و اختلالات طبقات مختلف

شهروندی شهری و نیز ایجاد تفاوت در بافت فیزیکی شهر از لحاظ یابرداری شهری و توسعه متوازن چشم انداز شهری را بد منظر نموده اند. عدم سنخیت فرهنگی و نا آگاهی از زندگی شهر نشینی موجبات رنجش شهروندان اصیل اردبیل می شود؛ به طوری که در آپارتمانهای شهرک سبلان، کشاورزی نمونه های از اختلاف فرهنگی را مشاهده نمودیم که هیچ نوع سازگاری فرهنگی با حال هوای شهرنشینی نداشتند و حقوق همسایه ها را ملاحظه و رعایت نمی نمودند. این مورد بعد از اخذ مجوز مرکز استانی (شهر اردبیل) با سرازیر شده کوچ نشینان عشایری که تولید کنندگان مصارف لبنیاتی، پشم و گوشت و.. استان بودند امروز به عنوان مصرف کنندگان که عمدتاً نیز در کارهای خدماتی نقش ایفا می کنند نمود یافته است. جهت جلوگیری از ساخت سازه های نادرست و اشغال نامنظم مسئولین برنامه ریزی شهری بهتر است برای حفظ یابرداری توسعه شهر متناسب با تنوع کالبدی شهر و نوع فعالیتها و نیز با نظر گرفتن ویژگیهای طبیعی، فرهنگی، اجتماعی روند کاربری را هدایت نمایند. یا به عبارت بهتر، طرح ریزی کالبدی مدیریت خردمندانه فضا است. پس تخصیص عاقلانه زمین به فعالیتها مورد نیاز از جمله مباحث برنامه ریزی است که طرح ریزی کالبدی یا آمایش سرزمین خوانده می شود (زیاری، ۱۳۷۸: ۱۰۵).

در کنار مرکز استان شدن عامل مهم نیز خشک سالی حدود ۹ سال گذشته ایران (تا سال ۸۳) نیز امر مهاجرت روستائیان و عشایر منطقه را عمدتاً به شهر اردبیل را، تشدید نمود. بیشتر مشکلات و کشمکشها نیز از همین ناهمگونی و گاهی اختلافات فاحش فرهنگی (cultural problem's) است. نتایج حاصل از پرسشگری و نیز مصاحبه های میدانی صحت این موضوع را اثبات نموده است و نیز اغلب رانندگان تاکسی به اتفاق کرایه کشی و کار در منطقه جنوب شهر (منطقه بالا شهر) را به نواحی شمال شهر (منطقه پایین شهر به لحاظ فرهنگی و اقتصادی) ترجیح می دهند. زیرا میزان بحث وجدال و درگیری های غیر معقول و منطقی در پایین دست اغلب شهر های دنیا (نظیر هارلم، لاس وگاس، بمبئی..) و ایران بیشتر است. برای توسعه انسانی شاخص های تعریف شده در سطح جهان وجود دارد ولی ناهمگونیهای محیطهای جغرافیایی و به تبع آن ناهمگونیهای فرهنگی و قومی و اعتقادات و باورها و آداب رسوم ملی محلی،

به لحاظ فرهنگ شهر نشینی، یک نوع فشار روانی بر قشر شهروندان اصیل و یا قشر فرهنگی وارد می

کند.

قومی، قبیله ای در برخی موارد تا حدود زیاد استفاده و تعمیم نتایج شاخصها را کم رنگ و بی اعتبار می نماید. با وجود این یک سری استانداردهای جهانی نظیر مقدار یا میزان سرانه فضای سبز برای هر نفر (که استاندارد آن ۷ متر مربع است)، میزان تحصیلات یا نرخ باسوادی، میزان درآمد سرانه، و غیره پذیرفته شده هستند و معیار خوبی برای ارزیابی اند. مطابق پژوهشهای انجام گرفته از بابت شاخصهای توسعه انسانی استانها از لحاظ نرخ باسوادی به تفی کیک مرد و زن در بین ۲۸ استان، استان تهران رتبه اول و اصفهان رتبه دوم و بلاخره آذربایجان غربی رتبه ۲۶ و آذربایجانشرقی رتبه ۱۹ و استان اردبیل رتبه ۲۵ و سیستان بلوچستان رتبه آخر یا ۲۸ را بخود اختصاص داده اند (پور محمدی، ۱۳۸۴: ۴۹). مطالعات و پرسشگریها و نظر سنجیهای ما با احتیاط صورت گرفت، لذا مصاحبهای میدانی رو در رو (Face to face) نظریه پائین بودن میزان سواد در بین مردم استان بویژه عشایر و روستان است که با ورود زیاد به شهر انسجام فرهنگی شهر را به هم زده اند و می توان گفت اردبیل یک شهر مبتنی بر باورهای مذهبی و چند فرهنگی (Multi cultural) است. باورهای مذهبی حتی در معماری شهر و نیز از اقلام و پارچه های متبرک و مذهبی قابل مشاهده است. این مدعا از روی معماری به سبک طاق و نوشتن احادیث و روایات بر روی اماکن (بویژه از صفویه تا معماریهای دو سه دهه پیش) و بقعه شیخ صفی و محلات مجاور بقعه شیخ صفی و بازار صفویه، بازار آلی قا پو و معماری قبرهای خاص سادات... نمود دارد.

از لحاظ توسعه انسانی که بر مبنای شاخصهای توسعه و اصول توسعه پایدار است، در بین ۲۸ استان کشوری، استان تهران اول، اصفهان دوم، استان اردبیل رتبه ۱۴ و سیستان- بلوچستان رتبه ۲۸ را به خود اختصاص داده اند. طبق رتبه بندی شهرهای ایران به سه مقوله -فرا توسعه یافتگی -میان توسعه یافتگی بالا و محروم، اردبیل در بین میان توسعه قرار گرفته است ولی اغلب شهرهای استان در مقوله مناطق یا شهرهای محروم می باشند. جهت مطالعه بیشتر و اخذ اطلاعات آماری جالبتر به تحقیق، پور محمدی (۱۳۸۴: ۵۲-۵۳) مراجعه نمایید. در اصل اول منشور سران اجلاس یا کنفرانس ریو دو ژانیرو که منشور زمین و نیز به کنفرانس (Rio ۱۹۹۲) نیز معروف است، انسان به عنوان محور اول توسعه پایدار و عامل بی بعدیل شناخته شده است. طبق نوشته های وب سایت (WWW.Payam.co.ir) انسان محور اصلی توسعه است و توسعه انسانی نقش اساسی را در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دارد. میزان توسعه یافتگی انسان با وضعیت فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی و باورهایش گره می خورد و نحوه

برخورد انسان با طبیعت و نیز نحوه کاربری اراضی، میزان تخریب محیط، و یا حفاظت از آن با مقوله توسعه یافتگی رابطه تنگاتنگ دارد. از بین بیشتر بازدید کنندگان دریاچه توریستی شورابیل مردمانی که از نظر سطح تحصیلات پایین هستند و شعور درک و مدارا با محیط زیست را ندارند باعث آلودگی محیط حواشی دریاچه از طریق ریختن زباله می شوند. به لحاظ برخورداری استان اردبیل از جاذبه های توریستی زیاد، وظیفه رسانه های استان اردبیل بهتر است اختصاص دادن یک ویژه برنامه مدارا با محیط زیست باشد تا روز ۱۳ بدر به عنوان روز آلودگی تخریب محیط زیست و جنگ با طبیعت معرفی نشود. سالانه چندین تن فاضلاب و مواد زاید و پساب توسط مردم به درون به رودخانه بالخلی چای ریخته می شود به طوری که در ورودی شهر این رودخانه زلال است و در وسطها و نهایتا در خروجی شهر تبدیل به جریان با ویسکوزیته بسیار بالا و کاملاً تیره و کدر می شود. همچنین تلهائی از فاضلاب ریخته شده گاهی در زمان کم آبی (تابستان) در بستر و کناره های جریان آب روی هم انباشته و باعث رشد انواع میکروبیها، ساطع شدن بوی بد، و آلودگی محیط زیست رودخانه و شهر می شود.

به عقیده (Allen C. Anne Chin and Kenneth J. Gregory, ۲۰۰۵),
(Gellis, Andres Cheama and Sheldon M. Lalio, ۲۰۰۵), آلودگی رودخانه ها بویژه در مسیر شهرها و اماکن مسکونی می توانند مهمترین عامل انتقال بیماری و انواع امراض شوند. زیرا نه تنها به طور مستقیم اثرات زیست محیطی دارند بلکه به طور غیر مستقیم باعث آلودگی خاکهای زراعی و محصولات کشاورزی منطقه نیز می شوند.

شتابزدگی معضل بزرگ در کاربری اراضی حواشی دریاچه شورابیل و گسترش و توسعه شهر

دریاچه توریستی شورابیل در داخل محدوده جنوب شهر اردبیل قرار دارد. این دریاچه زیبای نمونه گردشگری کشور توسط شهرکهای کشاورزی کوثر، مجتمع مسکونی میلاد، بخش مسکونی حواشی خیابان شهید عطائی و محدوده ساختمانهای دانشگاه پیام نور و دانشگاه محقق اردبیلی محصور شده است (شکل ۴). به عنوان نمونه به چند کاربری شتابزده و غیر عالمانه توسط مسئولین شهرداری، مسکن شهر سازی و سازمانهای مرتبط بسنده می کنیم:

۱. احداث ساختمانهای موزه طبیعی اردبیل:

اولا برای احداث این موزه، مکان یابی صحیحی صورت نگرفته و از لحاظ وسعت و فضا نیز در تنگناست و امکان توسعه و گسترش آن در این محل وجود ندارد. از طرفی احداث موزه اردبیل در محل غرب ورودی دریاچه موجب مسدود شدن چشم انداز بسیار زیبای دریاچه شورابیل از مسیر خیابان دانشگاه شده است. این فضا بهترین مکان برای ایجاد فضای سبز و نصب صندلی برای استراحت مسافران و توریست بود که متاسفانه به غلط اشغال شده است.

۲. احداث ساختمان بزرگ کتابخانه ملی اردبیل در سمت راست ورودی و شمال شرق دریاچه شورابیل نیز کاملا از لحاظ مدیریت شهری پایدار مسئله دار است. این فضا نیز در ۲۰ متری شرق دریاچه نه تنها موجب مسدود شدن چشم انداز دریاچه از خیابان دانشگاه شده است، بلکه بهترین مکان و فضای ممکن برای ایجاد امکانات تفریحی و رفاهی را توریستی را اشغال نموده است.

۳. احداث ساختمانهای دانشگاهی پیام نور و نیز محقق اردبیلی درست در ۲۰ متری شرق دریاچه امکان ایجاد و توسعه امکانات توریستی را سلب نموده است. این امر نه تنها از منظر زیبای شهر در بخش کاسته، بلکه موجب کاهش دید دریاچه برای توریستی شده است شکل (۴).

۴. احداث ساختمان نمایشگاه بین المللی در حدود ۱۵۰ متری جنوب دریاچه شورابیل از لحاظ زیست محیطی و محدود کردن فضای ساحلی بدون برنامه ریزی صورت گرفته است. مراجعه انبوه جمعیت به نمایشگاه بین المللی منجر به آلودگی و تخریب حواشی دریاچه و در نهایت آب آن می شود.

۵. ایجاد ساختمان سرویس بهداشتی شماره ۲ در روی دامنه غرب شورابیل با شیب بیش از ۳۰ درصد در فاصله ۲۵ متری از دریاچه امکان نشت آب فاضلاب چاه و آلودگی دریاچه بدون بررسی صحیح انجام گرفته است.

۶. رودخانه دائمی و آب شیرین بالخلی چای از بخش جنوب شهر از سمت غرب دریاچه شورابیل به درون شهر وارد می شود و در طول خیابان ساحلی به سمت شمال شرق در جریان است، تجاوز به حریم رودخانه ریختن پسابها و فاضلاب.

۷. ایجاد اسکله قایق رانی سازمان تربیت بدنی استان اردبیل در جنوب دریاچه به دلیل باتلاقی بودن زیر آب ساحل دریاچه در این قسمت (که از نی زارها و گیاهان آبی هم مشخص است) کاملا یک کاربری نادرست و غیر عالمانه و مخاطره آمیز است.

نتایج و پیشنهادها

یکی از مهمترین معضلات کاربری زمین بورس بازی و قطعه بندی زمینهای بخش جنوب شهر اردبیل (حواشی ناحیه دریاچه شورابیل) توسط قشر ثروتمند و همسویی نهادهای مربوطه نظیر مسکن شهر سازی، شهرداری و.. با آنهاست. این بخش از شهر با مساحت حدود ۱۲ کیلومتر مربع تا قبل از اخذ مجوز استانی (تا سال ۱۳۷۲) جزو زمینهای کشاورزی و نیز بایر بوده است. ولی بعد از اخذ مجوز استانی، زمینهای محدوده جنوب شهر اردبیل به صورت شتابان خریداری شده و به زیر کاربریهای مختلف (دانشگاهی مسکونی تجاری و..) اختصاص یافت. البته در این مورد پدیده اقلیمی خشکسالی نزدیک به یک دهه (به دلیل کشاورز و دامدار بودن مردم حومه استان) در مهاجرت مردم حومه به شهر اردبیل و نیز بخش جنوب آن در روند رشد شتابان این بخش از شهر اردبیل بسیار موثر بوده است. اختصاص نادرست برخی از زمینهای حواشی دریاچه و نیز زمینهای سواحل رودخانه دائمی بالخلی چای (که کاملاً زمینه سرمایه گذاری و احداث امکانات گردشگری و یا توریستی را دارند) به اماکن دولتی و تجاری با جنبه سود جویانه، مغایر با اصول و موازین توسعه پایدار شهری و یا کاربری اراضی در خور محیط در جنوب شهر اردبیل است. محدوده حواشی دریاچه توریستی (بخش جنوب شهر اردبیل) نیز مطابق تقسیم بندی (نجفی نژاد، ۱۳۷۶) جزو بند های ۲ و ۳ می شود؛ یعنی مناطق یا نواحی تفریحی بین المللی و ناحیه زیست محیطی می باشد، لذا توسعه کاربری اراضی از لحاظ مسکونی و اداری و دانشگاهی مغایر با اصول صحیح کاربری اراضی است. نداشتن یک برنامه ریزی صحیح و عدم کنترل مهاجران که به شدت زمینهای جنوب شهر را در کمتر از دو دهه اخیر به صورت نامنظم و بی برنامه اشغال کردند زمینه بروز مسائل عدیده شهری را فراهم نموده و خواهد نمود. هجوم عشایر منطقه به این قسمت بالا شهر اختلاط فرهنگی شدید بویژه در بخش آپارتمان نشینی در شهرک سبلان، کشاورزی، کوثر و... (به دلیل عدم رعایت حقوق آپارتمان نشینی و شهر وندی) موجب رنجش ساکنین اصیل و قشر فرهنگی می شود. مهمتر از همه، اختصاص کاملاً غلط سواحل شمال شرق و شرق دریاچه به کاربریهای غیر توریستی و گردشگری، مسدود و بد منظر نمودن حواشی دریاچه، با توسعه پایدار

شهری و آمایش سرزمین کاملاً منافات دارد. بعلاوه اشغال سواحل زیبای رودخانه بالخلی چای و دفع پسابها و ریختن زباله های به داخل آنها اثرات زیست محیطی دارد و موجب بد منظر شدن شهر در حواشی این رودخانه شده و می شود.

مطابق شاخصهای توسعه انسانی استانها از لحاظ نرخ باسوادی به تفکیک مرد و زن در بین ۲۸ استان تهران اول- اردبیل رتبه ۲۵ و سیستان بلوچستان رتبه آخر یا ۲۸ را بخود اختصاص داده اند (پور محمدی، ۱۳۸۴: ۴۹). مطالعات و پرسشگریها و نظر سنجی های ما با احتیاط صورت گرفت لذا مصاحبه های میدانی رو در رو (Face to face) پائین بودن میزان سوادی در بین مردم بخش جنوب شهر بویژه در بین مردم عشایر و روستان است که با مهاجرت زیاد به شهر انسجام فرهنگی شهر بخش جنوب شهر را نیز تا حدودی به هم زده اند. نتایج حاصل از ۲۱۸ پرسشنامه در بخش جنوب شهر اردبیل نشان داد که با سطح اطمینان ۹۵٪ بین میزان در آمد و علاقه مندی به مشارکت در توسعه فضای سبز ارتباط معنی دار وجود دارد و فرض صفر رد می شود. در حالی که بین متغیر میزان در آمد سرپرست خانوار و علاقه مندی به تفکیک زباله و همچنین سطح تحصیلات سرپرست خانوار و علاقه مندی به مشارکت در توسعه فضای سبز ارتباط معنی دار وجود ندارد و فرض صفر پذیرفته می شود. امید می رود با توجه به نقشه کاربری اراضی ارائه شده (شکل ۶) برای ناحیه حواشی دریاچه شورابیل مسئولین محترم مسکن شهر سازی، شهرداری و سازمان های ذیربط در این اراضی با ارزش شهر با توجه به پتانسیلهای محیطی نوع کاربری مشخص و هدایت نمایند.

در نهایت بعد از بررسی ناحیه مسائل کاربری اراضی شهری و توانهای محیطی بخش جنوب شهر اردبیل (حواشی دریاچه توریست شورابیل) پیشنهاداتی به صورت ذیل ارائه شد:

- کنترل هر گونه ساخت ساز های غیر رسمی و عدم صدور مجوز ساخت در حریم خطوط ساحلی دریاچه و حواشی رودخانه دائمی و زلال بالخلی چای (رودخانه دارای ماهی).

۱. البته بخش شمال و شمال غرب شهر اردبیل که به بخش پائین شهر معروف است منطقه کاملاً مهاجران (عشایری و روستائی) است که الونک نشینی تاحدودی به چشم می خورد و در این بخشها حتی چادرهای نمادی (سیاه چادرها) را در فصل بهار تابستان مشاهده نموده ایم)

- هماهنگی لازم بین سازمان مسکن شهر سازی، شهرداری، محیط زیست و ارگانهای مرتبط بسیار در اجرای پروژه های عمرانی و کاربری اراضی بسیار ضروری است.

- عدم اختصاص زمینهای حواشی رودخانه و سواحل دریاچه توریستی به فضا های تجاری، اداری، دانشگاهی.

- تعیین حریم برای سواحل دریاچه شورا بیل و همچنین برای رودخانه بالخلی جای و حفاظت از آنها و جلوگیری از ریختن فاضلاب یا اشغال توسط مردم (جلو گیری از آلودگی آنها).

- نصب جای زباله زیاد در حواشی ساحلی دریاچه و کناره های مسیر رودخانه ضرورت دارد.

- ایجاد امکانات رفاهی، بهداشتی و تفریحی در حدی که جوابگوی مراجعه کنندگان را باشد.

- احداث اسکله های زیاد، باغ وحش همراه با پارک شورابیل نسبت به سایر امکانات تفریحی و غیره بیشتر از سایر امکانات الویت دارد.

- احداث مجموعه بازار بزرگ اردبیل (شورا-سنتر -Shora-center) در محل نسبتا خوبی در حدود ۲۰۰ متر شمال دریاچه در کنار خیابان اصلی از لحاظ مکان یابی شاید بهترین محل است ولی بهتر است تمام جوانب زیست محیط و مسائل بهداشتی با توجه به افزایش میزان جمعیت جهت و خرید و بازدید از بازار و دریاچه در نظر گرفته شود.

فهرست منابع و مآخذ

۱. احمدی، فرهاد. (۱۳۸۲)، معماری پایدار، آبادی (فصلنامه معماری و شهر سازی). شماره ۴۰ و ۴۱، ص (۹۰-۱۰۸).
۲. استعلاجی، علیرضا و قدیری معصوم، مجتبی، (۱۳۸۴)، بررسی عوامل جغرافیائی در نظام استقرار سکونتگاهها با تأکید بر تکنیک های کمی (پژوهش موردی: ناحیه ویلکیج از توابع نمین - اردبیل)، مجله پژوهشهای جغرافیائی، شماره ۵۳، ص (۱۲۰ - ۹۹).
۳. خدا بخشی، شهره، (۱۳۸۲). توسعه پایداری و تراکم شهر، آبادی (فصلنامه معماری و شهر سازی)، شماره ۴۰ و ۴۱، ص (۱۰۸-۱۱۲).
۴. جمالی، فیروز، (۱۳۷۷). شهر جهان سومی، ترجمه، نشر توسعه، ص (۹۹)،
۵. پرهیز کار، اکبر. (۱۳۸۴). بوم شهر و آثار آن در توسعه، پایدار شهرهای ساحلی، مجله جغرافیا توسعه. شماره ۴، ص (۲۴ - ۳).
۶. حسین زاده دلیر، کریم، برنامه ریزی ناحیه ای. تالیف، انتشارات سمت،
۷. پور احمد، احمد، و فلاحیان، ناهید، بررسی روند شکل گیری محورهای صنعتی پیرامون شهر تهران با تأکید بر محور کرج - قزوین، مجله پژوهشهای جغرافیائی، شماره ۵۳، ص (۱۸۳-۱۶۱)،
۸. پور محمدی، محمد رضا، (۱۳۸۲)، برنامه ریزی کاربری اراضی شهری، تالیف، انتشارات سمت، ص (۳ و ۱۱ الی ۱۳)،
۹. رجائی، عبدالحمید، (۱۳۷۳)، کاربرد ژئومورفولوژی در آمایش سرزمین و مدیریت محیط، نشر قومس - ص (۱۳)،
۱۰. زیاری، کرامت الله، (۱۳۷۸)، برنامه ریزی شهر های جدید، تالیف، انتشارات سمت، ص (۱۰۵)،
۱۱. شورای عالی حفاظت محیط زیست (۱۳۷۴)، کمیته ملی توسعه پایدار انتشارات سازمان محیط زیست،
۱۲. شکوئی، حسین، (۱۳۷۳)، دیدگاههای نو در جغرافیای شهری، جلد اول، تالیف، انتشارات گیتا شناسی،
۱۳. شیعه، اسماعیل، (۱۳۷۴)، مقدمه ای بر مبانی برنامه ریزی شهری، تالیف، انتشارات دانشگاه علم و صنعت،

۱۴. فرهودی، رحمت اله، و محمدی، اکبر، (۱۳۸۴)، بررسی روند تاریخی کاربری اراضی و تنگناهای شهر سنج، مجله پژوهشهای جغرافیائی، شماره ۵۳ صص (۹۹-۸۷).
۱۵. عظیمی، نورالدین، (۱۳۸۴)، تغییرات مورفولوژی شهری، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، شماره ۴، (ص ۱۹۳).
۱۶. مدنی پور، علی، ۱۳۷۹، طراحی فضای شهری (نگرشی بر فرایندی اجتماعی و مکانی، انتشارات شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری، ص (۱۴۲).
۱۷. مخدوم، مجید، ۱۳۸۲، شالوده آمایش سرزمین، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ پنجم، ص (۱۹-۱۸)،

۱۸. Azimi, Nooredin, (۲۰۰۴), Recent urban housing change in Iran ,A case study of Rasht, in proceeding of international Conference on Adequate and affordable housing. For all , *Advanced Research and Case Studies*, Hsinchun Chen et al. (eds.), Springer-Verlag, in press.

۱۹. Alan Borning, Paul Waddell, and Ruth Förster (۲۰۰۶), Using Simulation to Inform Public Deliberation and Decision-Making. Preprint of paper to appear, *Digital Government*:

۲۰. Beriteos, E. Gospodini, A, (۲۰۰۴), Globalization urban landscape Athens and the ۲۰۰۴ Olympics , in cities , Vol ۲۱, Issue ۲۳ pages ۱۸۷- ۲۰۲.

۲۱. egister, R, (۲۰۰۲), Ecocities building cities in balance with nature, Berkley Hills books.

۲۲. enter for urban & community studies, university of Toronto, Canada.

۲۳. management and planning Organization of Guilan province MPOG), ۲۰۰۴, yearbook of Guilan province. Mpog, Rasth.